

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для практичних занять, вирішення практичних завдань,
виконання контрольних робіт та самостійної роботи
з дисципліни

«ПРАВознавство»

*(для студентів 1 курсу заочної форми навчання
напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»)*

**Харків
ХНАМГ
2011**

Методичні вказівки для практичних занять, вирішення практичних завдань, виконання контрольних робіт та самостійної роботи з дисципліни «Правознавство» (для студентів 1 курсу заочної форми навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: М. В. Євтушенко. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 23 с.

Укладач: М. В. Євтушенко

Рецензент: к. ю. н. О. І. Міхно

Рекомендовано кафедрою правового забезпечення господарської діяльності, протокол № 4 від 9 грудня 2010р.

ВСТУП

Зміни, що відбуваються в соціально-економічній сфері останнім часом, безпосередньо стосуються кожного громадянина нашої країни, тому потребують підготовки високваліфікованих фахівців.

В умовах демократизації українського суспільства особливо важливого значення набувають формування, розвиток і закріплення нового мислення, виховання загальної правової культури, високої професійності при вирішенні різноманітних завдань, вироблення почуття відповідальності, справедливості, поваги до закону. Належне засвоєння основних принципів права, правильне його тлумачення і застосування на практиці – все це становить основу майбутньої професійної діяльності.

Метою дисципліни «Правознавство» є формування цілісної системи знань і навичок з українського правознавства, сформованого на базі сучасних досягнень юридичної науки, надання знань з питань громадянства, загальної теорії суспільства та держави, держави і права, з природної сутності держави й права, їх форм, з питань співвіднесення цивільного суспільства і держави, основних прав і свобод людей й громадян України, безпосередньої та представницької демократії, форм державного і територіального устрою України, системи органів держави, місцевого самоуправління, а також засвоєння правових основ таких галузей законодавства, як цивільне, адміністративне, кримінальне, трудове, шлюбно-сімейне законодавство та інших галузевих юридичних наук.

Мета вивчення дисципліни «Правознавство» - забезпечити підготовку студентів до різних форм аудиторних занять і самостійної роботи з вивчення програми навчального курсу. З метою конкретизації конкретних положень передбачається вирішення практичних завдань з окремих тем на практичних заняттях для закріплення одержаних знань.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних занять, вирішують практичні завдання з основних понять правознавства, оцінки законодавчих альтернатив, обґрунтуванню різних стратегій підприємства. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час практичних занять.

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу курсу є самостійна робота студентів зі спеціальною літературою, нормативними актами з питань законодавчого регулювання економіки.

ТЕМИ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ І ВИВЧЕННЯ

ЗМ 1.1. Основи теорії держави і права, Конституційного, права України

Основи теорії держави і права. Виникнення держави і права. Поняття і види функцій держави та права. Джерела права.

Конституційне право України. Конституція України - основний закон держави. Конституційний устрій України. Органи державної влади України. Основні права, свободи й обов'язки людини та громадянина. Конституційна форма правління та державного устрою. Територіальний устрій України. Конституційний статус автономної республіки Крим.

Безпосередня і представницька демократія в Україні. Органи державної влади в Україні. Верховна Рада України. Правовий статус Президента України. Рада Національної Безпеки України. Правовий статус Кабінету Міністрів України. Місцеві органи виконавчої влади в Україні. Судова влада в Україні. Конституційний принцип правосуддя. Система правоохоронних органів України. Місцеве самоврядування в Україні.

Контрольні запитання

1. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина.
2. Вибори та референдум.
3. Верховна Рада України.
4. Правовий статус Президента України.
5. Правовий статус Кабінету Міністрів України.
6. Органи виконавчої влади України.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

ЗМ 1.2. Основи цивільного, сімейного права України

Цивільне право. Загальна характеристика цивільного права України. Цивільно-правові відносини. Учасники цивільних правовідносин. Фізичні і юридичні особи як суб'єкти цивільного права. Поняття фізичної особи. Правоздатність та дієздатність фізичних осіб: умови їх виникнення та припинення. Умови обмеження дієздатності громадян. Юридична особа як суб'єкт цивільного права. Ознаки юридичної особи. Правоздатність та дієздатність юридичних осіб.

Поняття зобов'язання. Договірні та недоговірні зобов'язання. Право власності. Конституційний захист права власності. Форми та види власності. Поняття цивільної угоди та цивільного договору. Усні, письмові та нотаріальні правочини.

Основи сімейного права України. Загальна характеристика сімейного права України. Сімейне право України: поняття і предмет правового регулювання. Принципи сімейного права. Сімейні правовідносини. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року. Сім'я за сімейним законодавством.

Шлюб за сімейним законодавством. Шлюбний договір. Шлюб та умови його укладання. Державна реєстрація шлюбу. Недійсність шлюбу. Особисті немайнові права і обов'язки, що виникають внаслідок укладання шлюбу. Особисті немайнові права батьків. Майнові права і обов'язки батьків та дітей. Права і обов'язки матері, батька й дитини. Позбавлення батьківських прав. Усиновлення. Опіка над дітьми.

ЗМ 1.3. Основи фінансового, адміністративного, кримінального, екологічного права України

Фінансове право. Фінансова діяльність держави. Фінансова система держави. Предмет, метод та система фінансового права. Правові засади фінансового контролю: Конституція України, Фінансова система держави. Предмет, метод та система фінансового права. Правові засади фінансового контролю: Конституція України, Бюджетний кодекс України, закони України.

Фінансове право і фінансова система України. Фонди фінансової системи України. Бюджетна система України. Бюджетний кодекс України, закони України.

Контрольні запитання.

1. Сутність фінансових правовідносин.
2. Державні органи, що керують фінансовою діяльністю.
3. Організація фінансового контролю .
4. Бюджетний устрій і бюджетний процес в Україні.
5. Порядок складання, розгляду і затвердження бюджетів різних рівнів в Україні.
6. Бюджетний процес.
7. Виконання державного бюджету України.
8. Поняття і види державних доходів.
9. Неподаткові доходи.
10. Податкова система України.
11. Правове регулювання податків з юридичних осіб.
12. Правове регулювання податків з фізичних осіб.
13. Місцеві податки і збори.
14. Поняття державних витрат та бюджетного фінансування.

Рекомендовані джерела

1. Господарський Кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 22 грудня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№18, 19-20, 21-22.- Ст. 144.

2. Податковий кодекс України Закон України[Текст]: [офіц.текст: за станом на 1січня 2011 р.] Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України». – Х.: Одисей, 2011. – 558 с.

Адміністративне право. Відносини, що регулюються адміністративним правом: усі сфери державного чи громадського життя; діяльність структур виконавчої влади і місцевого самоврядування, державних і недержавних підприємств, установ, організацій; поведінка людини у громадських місцях, на транспорті, службові відносини; відносини між громадянами та органами державної влади, її політичною системою. Предмет адміністративного права – це правові відносини у сфері (публічного державного управління). Метод адміністративного права - метод субординації та метод координації. Система джерел адміністративного права. Суб'єкти та об'єкти адміністративного права. Поняття та принципи державного .управління. Функції, методи і система органів державного .управління. Загальна характеристика кодексу України про адміністративні правопорушення. Завдання, принципи, та порядок впровадження у справах про адміністративні правопорушення. Вирішення адміністративних справ.

Загальна характеристика адміністративного права України. Адміністративне право – провідна галузь публічного права, яка регулює широке коло публічних відносин. Відносини, що регулюються адміністративним правом. Загальна характеристика кодексу України про адміністративні правопорушення.

Контрольні запитання

1. Конституція як джерело адміністративного права.
2. Нормативні акти органу законодавчої влади як джерело адміністративного права.
3. Закони України як джерело адміністративного права.
4. Укази і розпорядження Президента України як джерело адміністративного права.
5. Нормативні акти органів виконавчої влади як джерело адміністративного права.
6. Поняття адміністративного правопорушення.
7. Види адміністративних правопорушень.
8. Поняття адміністративної відповідальності.
9. Порядок здійснення адміністративного судочинства
10. Юрисдикція адміністративних судів.

Рекомендовані джерела

1. Кодекс про адміністративні правопорушення [Текст]: [офіц. текст: за станом на 17 лютого 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1984.- № 51.- Ст. 1122.

Кримінальне право. Загальна характеристика кримінального права України. Кримінальний кодекс України. Поняття та ознаки злочину, види кримінальних покарань. Нормативні акти кримінального права. Основні поняття та система кримінального права України. Метод кримінального права. Кримінально-правові норми. Функції, завдання та принципи кримінального права: охоронна, регулятивна, запобіжна.

Поняття та ознаки злочину. Класифікація злочинів. Стадії здійснення злочину. Добровільна відмова від доведення злочину до кінця. Поняття обмеженої осудності. Співучасть у злочині. Обставини, що виключають злочинність діяння. Покарання та його види. Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. Злочини проти власності. Злочини проти особистості. Злочини проти громадського порядку та моралі

Екологічне право. Нормативні джерела екологічного права. Предмет та метод екологічного права. Екологічне законодавство: закони, кодекси як джерела екологічного права. Закон України «Про екологічну експертизу». Права та обов'язки власників природних ресурсів і природокористувачів. Відповідальність за порушення екологічного законодавства.

Контрольні запитання.

1. Права та обов'язки природокористувачів.
2. Екологічні права та обов'язки громадян.
3. Право власності на природні об'єкти.
4. Екологічна експертиза в Україні.
5. Форми екологічної експертизи.
6. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: поняття, зміст, функції.
7. Предмет, суб'єкт юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

Рекомендовані джерела

1. Про екологічну експертизу[Текст]: [офіц. текст: за станом на 17 лютого 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1995.- № 8.- Ст. 55.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВознавство»

Заняття 1

**ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНОГО
АДМІНІСТРАТИВНОГО, ФІНАНСОВОГО
ПРАВА УКРАЇНИ**

ТЕМА: ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Теми та питання для розгляду на практичному занятті

Декларація про державний суверенітет України. Конституція України - основний закон держави. Конституційний устрій України.

Конституційна форма правління та державного устрою. Територіальний устрій України. Конституційний статус автономної республіки Крим.

Безпосередня і представницька демократія в Україні. Органи державної влади в Україні. Верховна Рада України. Правовий статус Президента України. Рада Національної Безпеки України. Правовий статус Кабінету Міністрів України. Місцеві органи виконавчої влади в Україні. Судова влада в Україні. Конституційний принцип правосуддя. Система правоохоронних органів України. Місцеве самоврядування в Україні.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина.
2. Вибори та референдум.
3. Верховна Рада України.
4. Правовий статус Президента України.
5. Правовий статус Кабінету Міністрів України.
6. Органи виконавчої влади України.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] / /Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

ТЕМА: ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Теми та питання для розгляду на практичному занятті

Відносини, що регулюються адміністративним правом: усі сфери державного чи громадського життя; діяльність структур виконавчої влади і місцевого самоврядування, державних і недержавних підприємств, установ, організацій; поведінка людини у громадських місцях, на транспорті, службові відносини; відносини між громадянами та органами державної влади, її політичною системою. Предмет адміністративного права – це правові відносини у сфері (публічного) державного управління. Метод адміністративного права - метод субординації та метод координації. Система джерел адміністративного права. Суб'єкти та об'єкти адміністративного права. Поняття та принципи державного .управління. Функції, методи і система органів державного .управління. Загальна характеристика кодексу України про адміністративні правопорушення. Завдання, принципи, та порядок впровадження у справах про адміністративні правопорушення. Вирішення адміністративних справ.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Конституція як джерело адміністративного права.

2. Нормативні акти органу законодавчої влади як джерело адміністративного права.
3. Закони України як джерело адміністративного права.
4. Укази і розпорядження Президента України як джерело адміністративного права.
5. Нормативні акти органів виконавчої влади як джерело адміністративного права.
6. Поняття адміністративного правопорушення.
7. Види адміністративних правопорушень.
8. Поняття адміністративної відповідальності.
9. Порядок здійснення адміністративного судочинства
10. Юрисдикція адміністративних судів.

Рекомендовані джерела

1. Кодекс про адміністративні правопорушення [Текст]: офіц. текст: за станом на 17 лютого 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України.- 1984.- № 51.- Ст. 1122.

ТЕМА: ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Теми та питання для розгляду на практичному занятті

Фінансова діяльність держави. Фінансова система держави. Предмет, метод та система фінансового права. Правові засади фінансового контролю: Конституція України, Бюджетний кодекс України, закони України.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Сутність фінансових правовідносин.
2. Державні органи, що керують фінансовою діяльністю.
3. Організація фінансового контролю .
4. Бюджетний устрій і бюджетний процес в Україні.
5. Порядок складання, розгляду і затвердження бюджетів різних рівнів в Україні.
6. Бюджетний процес.
7. Виконання державного бюджету України.
8. Поняття і види державних доходів.
9. Неподаткові доходи.
10. Податкова система України.
11. Правове регулювання податків з юридичних осіб.
12. Правове регулювання податків з фізичних осіб.
13. Місцеві податки і збори.
14. Поняття державних витрат та бюджетного фінансування.

Рекомендована література:

1. Господарський кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 22 грудня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№18, 19-20, 21-22.-С. 144.

Заняття 2

ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО, СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Суб'єкти цивільних правовідносин

**Тема: Громадяни та юридичні особи як суб'єкти цивільного права
Фізичні особи як суб'єкти цивільного права**

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:

Загальна характеристика цивільного права України. Акти цивільного законодавства (Конституція України, Цивільний кодекс України та інші закони, які приймаються відповідно до Конституції України, постанови Кабінету Міністрів України, звичай, міжнародні договори), відносини, що регулюються Цивільним кодексом, учасники цивільних відносин, загальні засади цивільного законодавства: свобода договору, свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність та розумність.

Цивільно-правові відносини. Відносини, що регулюються цивільним правом (майнові й особисті немайнові відносини), які виникають між суб'єктами цивільного права. Фізичні і юридичні особи як суб'єкти цивільного права.

Поняття фізичної особи. Правоздатність та дієздатність фізичних осіб: умови їх виникнення та припинення. Умови обмеження дієздатності громадян. Юридична особа як суб'єкт цивільного права. Ознаки юридичної особи. Правоздатність та дієздатність юридичних осіб.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Поняття цивільної правоздатності фізичної особи, обсяг цивільної правоздатності фізичної особи.

2. Поняття цивільної дієздатності фізичної особи. Види дієздатності фізичної особи.

3. Підстави й порядок обмеження дієздатності фізичної особи, підстави визнання громадянина обмежено дієздатним або недієздатним. Правові наслідки обмеження дієздатності фізичної особи. Поновлення дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена.

Завдання

1. Громадянин міста Харкова М. звернувся до банку, щоб отримати кредит для купівлі двох мобільних телефонів. Але через час, який був вказаний у договорі, кредит повернений не був. Тоді банк звернувся до суду з позовом про стягнення коштів. У судовому засіданні з'ясувалося, громадянин М. систематично лікується у психіатричній лікарні і є психічно хворим, у зв'язку з цим отримує пенсію по інвалідності.

Чи буде відповідати перед банком громадянин М. за отриманий кредит, при умовах які вказані у завданні?

2. Після отриманої травми Лапшин страждав сильними головними болями. Керуючись рекомендаціями лікарів, він вирішив переїхати жити до села і в зв'язку з цим розпорядитися своїм майном. Половину дому, який належить йому на праві особистої власності, він вирішив продати з дуже низькою ціною, меблі продав за половину вартості, інші речі, які знаходилися вдома, вирішив подарувати стороннім людям. Коли сестра Лапшина – Ситіна дізналася про дії свого брата, вона потребувала від нього все відмінити, бо вважає, що після отриманої травми її брат є недієздатним. Але Лапшин не погодився з своєю сестрою і не захотів нічого змінювати. Тоді Ситіна, вважаючи свого брата недієздатним, подала до суду позовну заяву з вимогою визнати всі правочини, які були укладені її братом, незаконними. Дізнавшись про дії сестри, Лапшин написав заяву до суду з вимогою не розглядати її позовну заяву. Однак Ситіна наполягала на тому, щоб заяву Лапшина не розглядали, бо він є недієздатним.

Які порушення ви знайшли в цьому завданні? Чи є підстави в Ситіної вважати свого брата недієздатним і керувати його діями?

3. В день 17-річчя дідусь вирішив подарувати онукові музичний інструмент. Однак отримавши подарунок, онук вирішив його продати за ті самі кошти, що їх витратив на подарунок дідусь. Про ці обставини онук вирішив повідомити дідуся, який не заперечував проти продажу музичного інструменту. Після того, як батьки дізналися про продаж музичного інструменту, вони стали заперечувати проти такої угоди і стали вимагати від покупця повернення їх синові музичного інструменту.

Чиї дії з точки зору правоздатності й дієздатності фізичних осіб є законними (онука, продавця)? До кого повинен був звернутися онук, щоб отримати дозвіл на продаж музичного інструменту: до батьків чи до дідуся?

4. Після досягнення 17- ліття, Марія вступила в шлюб і у зв'язку із від'їздом із своєї місцевості Марія вирішила продати свою нерухомість і знайшла покупця. Однак нотаріус відмовив Марії реєструвати правочин, у зв'язку з тим, що Марія не досягла 18 - літнього віку.

Які порушення ви знайшли у даному завданні? Чи є законними дії нотаріуса? Чи є законні підстави для того, щоб відмовити Марії у реєстрації правочину?

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] / /Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р .] // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Тема: Юридичні особи як суб'єкти цивільного права

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:

Поняття юридичної особи. Юридичні особи приватного та публічного права. Порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права, який встановлюється Конституцією України. Установчі документи юридичних осіб. Організаційно-правові форми юридичних осіб: товариства, установи та інші форми передбачені законом. Підприємницькі та непідприємницькі товариства. Державна реєстрація юридичних осіб. Найменування юридичної особи. Вимоги до найменування юридичної особи. Комерційне (фірмове) найменування юридичної особи. Цивільна правоздатність та цивільна дієздатність юридичної особи. Філії та представництва юридичної особи. Відповідальність юридичних осіб. Припинення діяльності юридичних осіб (злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи).

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Поняття і ознаки юридичної особи.
2. Порядок виникнення (створення) юридичних осіб.
3. Порядок реєстрації юридичної особи.
4. Види юридичних осіб.
5. Товариства, їх види та порядок створення.
6. Порядок ліквідації юридичних осіб.

Завдання

1. Група громадян вирішила за рахунок своїх коштів здійснити будівництво багатоквартирного житлового будинку. З метою виконання своєї мети, вони вирішили залучити ще й інших громадян, вибрали представників, які будуть вирішувати всі виникаючі питання з органами влади. Ці представники звернулися до банку з проханням розглянути питання про надання їм кредиту, який вони збиралися використати на будівництво багатоквартирного житлового будинку. Отриманий кредит вони обіцяли використати за призначенням і погасити його протягом 15 років. Але банк

відмовив у видачі кредиту, вказавши при цьому, що не були надані всі необхідні документи для отримання кредиту.

Які порушення ви знайшли у даному завданні? Які документи необхідно надати банку щоб отримати кредит? Надання кредиту банком це його право чи обов'язок ?

2. Представники оптової торговельної бази пред'явили позов до двох фабрик, які не є юридичними особами, про стягнення з них певної суми коштів – вартості поставлених за договором недоброякісних товарів. У своєму відгуку на позовну заяву фабрики вказали, що не можуть нести відповідальність за порушення договору, оскільки вони виступають як структурні одиниці об'єднання. Разом з тим, позивач – торговельна база вказувала на те, що вона мала відносини в процесі укладання і виконання договору з фабриками.

Які порушення ви знайшли у цьому завданні? Як необхідно вирішити цю суперечку?

3. Громадянин України придбав автомобіль у дилера відомої автомобільної компанії. При замовленні автомобіля покупець встановив вимоги, що йому необхідно встановити на автомобіль додаткові подушки безпеки, які не передбачалися у базовій моделі. Отримавши автомобіль, покупець через деякий час потрапив у дорожньо-транспортну пригоду, внаслідок якої він отримав групу інвалідності у зв'язку з тим, що подушки безпеки, які він замовив додатково, не спрацювали. Як встановила експертиза, подушки безпеки не спрацювали внаслідок браку продукції на заводі виробника. Покупець пред'явив вимоги до дилера про відшкодування матеріальних витрат, які виникли у нього внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Із пред'явленими вимогами дилер не погодився, вказуючи, що він тільки продає автомобілі, а не виготовляє їх, тому вимоги необхідно пред'являти автомобільному заводу, який знаходиться за кордоном.

Як Ви вважаєте, чи повинен дилер відповідати перед покупцем, чи повинен відповідати завод - виробник автомобіля?

4. Оптова торгівельна база уклала договір про поставку продукції з магазином. Однак після отримання першої партії продукції з'ясувалося, що магазин не в змозі розрахуватися із базою. У процесі розгляду суперечки з'ясувалося, що магазин не має свого рахунку в банку, рахунок в банку має юридична особа, до складу якої входить магазин, але магазин очолює директор.

Які порушення ви знайшли у даному завданні? Хто повинен розрахуватися за отриману продукцію і до кого необхідно пред'являти вимоги? Як необхідно вирішити завдання і до кого необхідно пред'являти вимоги, якщо у магазину був відкритий свій рахунок у банку?

5. Десять громадян стали учасниками товариства з обмеженою відповідальністю, яке займалося пошиттям одягу. В процесі роботи товариства виник ряд запитань:

1. Один із засновників товариства запитав у інших засновників товариства: чи згодні вони, щоб він половину своєї частки у товаристві передав своїй дружині.

Як Ви вважаєте, яку відповідь можуть дати інші засновники товариства?

2. Покупці товариства стали пред'являти претензії до працівників товариства з приводу якості продукції, яку воно виготовляє. Однак працівники у відповідь говорили, що в даному випадку вони ніякої відповідальності нести не можуть.

Як Ви вважаєте хто несе відповідальність за неякісну роботу товариства: засновники товариства, саме товариство як юридична особа чи наймані працівники, які виготовляли продукцію?

3. Один із засновників товариства бажає використовувати майно (обладнання, нитки та інше майно) товариства у своїх особистих майнових інтересах і запитує як може бути вирішене це питання.

Чи можна отримати згоду інших засновників? Якщо так, тоді на яких умовах може буде вирішене це питання?

4. Один із засновників товариства винен велику суму коштів. Через деякий час після того як товариство почало працювати, з'явилися кредитори і почали вимагати сплатити борг. Як з'ясувалося, частина цих коштів - це зобов'язання самого товариства, а інша частина боргу – це особисті зобов'язання (борги) самого засновника.

Хто буде відповідати по зобов'язаннях самого товариства та зобов'язаннях самого засновника товариства? Кому необхідно пред'являти вимоги про сплату боргу залежно від того, чий це борг - товариства чи засновника товариства ?

5. Покупець здійснив покупку кухонних меблів. Коли вони були зібрана, з'ясувалося, що кухня має багато недоліків і покупець звернулася до магазину з вимогою про повернення грошей. Продавець кухонних меблів стверджував, що вони є дуже коштовними і якісними і якщо це не зрозуміло покупцеві, то він повинен звернутися до виробника меблів, який знаходиться в Італії.

Які порушення ви знайшли у даному завданні? Чи є дії продавця законними? До кого може звернутися покупець з вимогою про повернення коштів або усунення недоліків: до продавця, який знаходиться в Україні чи в Італії?

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц.текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] / /Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: [офіц.текст: за станом на 4 листопада 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

3. Господарський кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 22 грудня 2010 р.]// Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№18, 19-20, 21-22.- Ст. 144.

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 13 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України.-2003.- № 31-32.- Ст.263.

5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 19 жовтня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України.-2000.-№ 36.- Ст.299.

Студенти заочної форми навчання виконують контрольну роботу згідно з «Методичними вказівками для самостійної роботи та виконання контрольних завдань з дисципліни «Правознавство».

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВознавство»

Мета контрольної роботи полягає в тому, щоб допомогти студентам у вивченні курсу „Правознавство”, а також перевірити засвоєння ними навчального матеріалу, вміння самостійно аналізувати конкретну ситуацію і правильно застосовувати діюче законодавство.

Контрольна робота повинна бути виконана обсягом 12-16 сторінок за одним з варіантів.

Остання цифра залікової книжки відповідає номеру варіанта, тобто:

1 – перший варіант; 2 – другий варіант; .....0 – десятий варіант.

Починаючи вирішувати завдання, треба передусім уважно вивчити відповідний матеріал в літературі, ознайомитись з нормативними актами. Перелік нормативних актів надається у методичних вказівках після кожної теми.

Рішення повинно являти собою розгорнуту й обґрунтовану відповідь на поставлені запитання, а також на питання, що виникають в результаті логічного аналізу умов завдання. Відповіді повинні містити посилання на відповідні нормативні акти, їх назву, ким і коли вони прийняті.

Контрольна робота повинна містити список використаних джерел.

Варіанти контрольних робіт з дисципліни „Правознавство”

Варіант № 1

1. Види, функції і цілі юридичної відповідальності.
2. Поняття, зміст, порядок укладання цивільного договору.

3. Правове регулювання податків з фізичних осіб.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

3. Податковий кодекс України Закон України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 1 січня 2011 р.] Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України». – Х.: Одисей, 2011. – 558 с.

Варіант № 2

1. Джерела права, розкрийте їх значення у суспільстві.
2. Юридичні особи як суб'єкти цивільного права.
3. Податкову систему України.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 3

1. Загальна характеристика Конституції України і її юридичні властивості.
2. Поняття, зміст, порядок укладання договору купівлі-продажу.
3. Правове регулювання податків з юридичних осіб.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 4

1. Функції і принципи права.
2. Поняття і зміст права власності.

3. Державні органи, що керують фінансовою діяльністю.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 5

1. Конституційний статус та повноваження Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади.

2. Поняття, зміст порядок укладання договору майнового найму.

3. Порядок захисту права власності.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 6

1. Основні права, свободи і обов'язків людини і громадянина, гарантії їх дотримання.

2. Правовий статус і повноваження органів місцевого самоврядування.

3. Порядок ліквідації юридичних осіб.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 7

1. Закони, як джерела права.

2. Правовий статус і повноваження Президента України.

3. Юридична особа як суб'єкт цивільного права.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 8

1. Конституційний статус Верховної Ради України.

2. Поняття юридичної особи і її ознаки.

3. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 9

1. Поняття, ознаки і функції держави.

2. Відносини, що регулюються цивільним правом.

3. Види дієздатності фізичних осіб.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.

Варіант № 10

1. Система, органи і посадові особи місцевого самоврядування.

2. Форми і види власності.

3. Поняття та види адміністративних правопорушень.

Рекомендовані джерела

1. Конституція України [Текст]: [офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] / /Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: [офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№40-44, Ст. 356.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Основні джерела

1. Рогожин Й. А. Історія держави і права України [Текст]/ Й. А. Рогожин. - Х.: Основа, 1996.

2. Копиленко О. Л. Держава і право України [Текст]/ О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко; - К.: Либідь, 1997.

3. Кубах А. І. Конспект лекцій з дисципліни "Правознавство"[Текст]/ А. І. кубах; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Х.: ХНАМГ, 2006.

4. Ківалов С. В. Основи правознавства України [Текст]/ С. В. Ківалов. - Х.: Одисей, 2002.

5. Кульчицький В. С. Історія держави і права України [Текст]/ В. С. Кульчицький. - Львів: Світ, 1996.

6. Лашенко Р. М. Лекції по історії українського права [Текст]/ Р. М. Лашенко - К.: Україна, 1998.

7. Колодій А. М. Основи держави і права [Текст]/ А. М. Колодій. - К.: Либідь, 1997.

8. Копейчиков В. В. Основи конституційного права України [Текст]/ В. В. Копейчиков.- К.: Юрінком, 1997.

9. Пахомов И. Основы государства и права Украины [Текст]/ И. Пахомов. - Х.: ООО"Одисей", 2001.

10. Поникаров В.Д. Правоведение [Текст]/ В. Д. Поникаров, И.В. Ялдин. - Х.: Издат.дом "ИНЖЕК", 2003.

11. Понікаров В. Д. Правознавство[Текст]/ В. Д. Понікаров. - Х.: ВД "ИНЖЕК", 2004.

12. Копейчиков В. К. Правоведение [Текст]/ В. К. Копейчиков. - Юрінком Интер, 2002.

13. Копейчиков В. К. Правознавство [Текст]/ В. К. Копейчиков. - К.: Юрінком, 2003.

14. Кравчук М. Правознавство [Текст]/ М. Кравчук. - Тернопіль: Карт-бланш, 2003.

15. Настюк М. Правознавство [Текст]/ М. Настюк. - Львів: Світ, 1995.

16. Пилипенко П. Правознавство [Текст]/ П. Пилипенко. – Л.: Новий світ. -2006.
17. Настюк М. Основы правоведения Украины [Текст]/. М. Настюк. - Х.: Одиссей , 2004.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України [Текст]: офіц.текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2011 р.] / /Відомості Верховної Ради України. - 1996.-№30.- Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц.текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№№40-44, Ст. 356.
3. Господарський кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 22 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.-№18, 19-20, 21-22.- С. 144.
4. Кодекс законів про працю [Текст]: офіц. текст: за станом на 3 лютого 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1971.-№ 50.- Ст. 375.
5. Кодекс про адміністративні правопорушення [Текст]: офіц.текст: за станом на 17 лютого 2011 р.// Відомості Верховної Ради України.- 1984.- № 51.- Ст. 1122.
6. Господарський процесуальний кодекс України [Текст]: офіц.текст: за станом на 4 листопада 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. №6.- Ст. 56.
7. Цивільний процесуальний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 17 лютого 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. №№40-41,42. - Ст. 492.
8. Про вибори Президента України [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 3 лютого 2010 р.// Відомості Верховної Ради України. - 1999.- № 14.- Ст. 81.
9. Про правовий статус іноземців [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 4 листопада 2010 р.// Відомості Верховної Ради.-1994.- № 23.- Ст.161.
10. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 13 січня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України.-2003.- № 31-32.- Ст.263.
11. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 19 жовтня 2010 р.//Відомості Верховної Ради України.-2000.-№ 36.- Ст.299.
12. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 14 квітня 2009 р.//Відомості Верховної Ради України.-1999.-№ 45.- Ст.397.
13. Про зайнятість населення [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 17 листопада 2009 р. //Відомості Верховної Ради України.-1991.- № 14.- Ст.170

14. Про відпустки [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 21 грудня 2010 р.// Відомості Верховної Ради України.-1997.- № 2.- Ст. 4.
15. Про оплату праці [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 23 вересня 2009 р. //Відомості Верховної Ради України.- 1995.- № 17.-Ст.121.
16. Про охорону праці [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 17 лютого 2011 р. // Відомості Верховної Ради України.-1992.- № 49.- Ст.668.
17. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 24 грудня 2010 р. //Відомості Верховної Ради України.-1998.-№ 34.-Ст.227.
18. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на // Відомості Верховної Ради України.- 2003.-№ 49-51.-Ст.376.
20. Про колективні договори та угоди [Текст]: [закон України: офіц.текст: за станом на 15 квітня 2008р. // Відомості Верховної Ради України. - 1993.- № 36.- Ст. 361.
21. Про організації роботодавців [Текст]: [закон України: офіц.текст: за станом на 1 липня 2010 р.// Відомості Верховної Ради України.-2001.-№32.- Ст.171.
22. Про трудові книжки працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. №301 Законодавство України про працю: Збірник нормативно-правових актів. – Х.:Одисей, 2004.- 848с.

ЗАПИТАННЯ

**для самостійної роботи та для підготовки до іспиту
з дисципліни „Правознавство”**

1. Визначити поняття державного органу та його конституційний статус.
2. Охарактеризуйте конституційний статус органів державної виконавчої влади на місцях.
3. Розкрийте та проаналізуйте функції та принципи права.
4. Визначити джерела права, розкрийте їх значення у суспільстві.
5. Розкрийте та проаналізуйте закони як джерела права.
6. Проаналізуйте конституційні закони як джерела права.
7. Проаналізуйте неконституційні закони як джерела права.
8. Розкрийте та проаналізуйте підзаконні акти як джерела права.
9. Проаналізуйте норми права, їх види та структура.
10. Розкрийте поняття, ознак права. Спільні й відмінні риси права та інших соціальних норм., які діють у суспільстві.
11. Розкрийте порядок дії нормативних документів.
12. Розкрийте порядок дії нормативних документів у просторі.
13. Розкрийте порядок дії нормативних документів у часі.
14. Розкрийте порядок дії нормативних документів по колу осіб.
15. Визначити та проаналізувати види, функції та цілі юридичної відповідальності.

16. Проаналізуйте поняття законності і умови її забезпечення.
17. Дайте загальну характеристику основних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, гарантії їх дотримання.
18. Проаналізуйте конституційний статус Верховної Ради України.
19. Визначити конституційний статус та повноваження Президента України.
20. Визначити конституційний статус та повноваження Кабінету Міністрів України.
21. Визначити конституційний статус та повноваження центральних органів виконавчої влади.
22. Визначити конституційний статус місцевих органів виконавчої влади.
23. Проаналізуйте систему, органи і посадові особи органів місцевого самоврядування.
24. Визначити відносини, що регулюються адміністративним правом.
25. Визначити суб'єктів та об'єктів адміністративного права.
26. Завдання, принципи, та порядок впровадження у справах про адміністративні правопорушення.
27. Порядок вирішення адміністративних справ.
28. Визначити відносини, що регулюються цивільним правом.
29. Проаналізуйте майнові відношення у цивільному праві.
30. Проаналізуйте особисті немайнові відношення у цивільному праві.
31. Визначити юридичну особу, як суб'єкта цивільного права.
32. Визначити фізичну особу, як суб'єкта цивільного права.
33. Проаналізуйте цивільну правоздатність фізичної особи.
34. Проаналізуйте цивільну дієздатність фізичної особи.
35. Проаналізуйте цивільну дієздатність фізичної особи та її значення при укладанні цивільної угоди, цивільного договору.
36. Розкрийте поняття цивільної угоди.
37. Проаналізуйте умови дійсності цивільної угоди.
38. Проаналізуйте умови недійсності цивільної угоди.
39. Проаналізуйте поняття та ознаки юридичної особи.
40. Визначити засоби виникнення юридичної особи.
41. Проаналізуйте цивільну правоздатність юридичної особи та її значення при укладанні цивільної угоди, цивільного договору.
42. Визначити види юридичних осіб.
43. Визначити організаційно-правові форми юридичних осіб.
44. Визначити способи ліквідації юридичних осіб.
45. Визначити поняття та зміст права власності.
46. Визначити форми та види власності в Україні.
47. Визначити порядок захисту права власності.
48. Розкрийте договірні та не договірні зобов'язання у цивільному праві.
49. Розкрийте поняття цивільного договору.
50. Визначити суттєві умови цивільного договору.
51. Визначити додаткові умови цивільного договору.
52. Розкрийте умови укладання цивільного договору.

53. Розкрийте умови розірвання цивільного договору.
54. Визначити предмет, метод та система фінансового права.
55. Розкрийте види податків.
56. Розкрийте правове регулювання податків з юридичних осіб.
57. Розкрийте правове регулювання податків з фізичних осіб.
58. Проаналізуйте податкову систему України.
59. Розкрийте сутність фінансових правовідносин.
60. Проаналізуйте державні органи, що керують фінансовою діяльністю.

ЗМІСТ

Вступ	3
Теми для самостійного розгляду та вивчення	4
Практичні заняття з дисципліни	7
Методичні вказівки до виконання контрольних робіт	15
Список джерел	19
Запитання до самостійної роботи та заліку	21

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Методичні вказівки
для практичних занять, виконання контрольних робіт
та самостійної роботи з дисципліни

«Правознавство»

(для студентів 1 курсу заочної форми навчання за
напрямку підготовки 6.030601 «Менеджмент»).

Укладач **Євтушенко** Марина Вікторівна

Відповідальний за випуск *І.І. Килимник*
Редактор *З. І. Зайцева*
Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2011 поз. 385М

Підп. до друку 0 .10.2011 р.
Друк на ризографі
Зам. №

Формат 60x84 /16
Тираж 50 пр.
Ум. друк. арк. 1,5

Видавець і виготовлювач:
Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4064 від 12. 05. 2011 р.